

Presentació

Elena Cano*

Iniciem aquesta tribuna sobre educació infantil en forma de dilemes com a expressió de la voluntat de reflexionar sobre tot el ventall de possibles opcions que se'ns obren entre dos pols. El terme grec *dilemma* (*di*, «dos»; *lêmma*, «temes») expressa un argument format per dues premisses contràries entre elles, de tal manera que la seva resolució porta en ella mateixa la contradicció i, per tant, mai no es pot resoldre del tot. És per això que plantejem dilemes entre eficiència i equitat, entre la perspectiva assistencial i educativa, entre l'educació pública i privada, entre professionalitat i vocacionalitat dels educadors i educadores, i entre continuïtat i canvi en les polítiques educatives infantils.

Acceptem, doncs, les contradiccions inherents a la nostra feina com a educadors i volem prendre consciència del fet que cada cop que apostem per una manera de fer desestimem tot un seguit d'opcions igualment respectables i potser

* Elena Cano és professora del Departament de Didàctica i Organització Educativa de la Universitat de Barcelona.

Adreça professional: Departament de Didàctica i Organització Educativa. Universitat de Barcelona. Campus de la Vall d'Hebron. Passeig de la Vall d'Hebron, 171. 08035 Barcelona. Adreça electrònica: elena.cano@doe.d5.ub.es

adients en altres contextos o moments o simplement per a altres persones.

De ben segur, totes les generacions han parlat dels canvis respecte als seus avantpassats, però ara més que mai ens trobem en un moment de canvis continus i accelerats. Som en una època en la qual impera allò efímer, on tots correm encara que potser no sabem cap on (com diu Sèneca, no hi ha vent favorable per un vaixell que va a la deriva). Tal com recull Santos Guerra (2000: 25), la cultura imperant es caracteritza per l'individualisme exacerbant, la competitivitat extrema, l'obsessió per l'eficàcia, el relativisme moral, el conformisme social, l'oblit dels desfavorits, la privatització de béns i serveis, la neutralització del coneixement, l'imperi de les lleis del mercat, el consum diversificat, el desenvolupament de les tecnologies de la informació i el pragmatisme enfront de la ideologia.

Amb aquesta panoràmica, sembla que els valors que transmet l'escola es distancien progressivament dels valors imperants en la societat. En aquest context els dilemes es fan més evidents. Tot això, creiem, ens obliga a una reflexió. Per això, en aquesta època en què, superats els objectius quantitius dels sistemes educatius dels països desenvolupats, s'aposta per la qualitat i s'enceten discursos eficientistes, volem fer una aturada en el camí i rumiar sobre el sentit de l'educació infantil.

I és que en aquest context s'està procedint a revisar l'actual sistema educatiu i a proposar reformes de

la «Reforma» partint de la hipòtesi que el currículum i el model d'escola han entrat en crisi (Santos Guerra, 2000). Sota aquesta premissa, l'escolarització obligatòria comença a ser debatuda (Gimeno, 2000), l'esperit educatiu de l'etapa infantil també s'ha vist qüestionat (García Garrido, 1998) i fins i tot s'han adoptat models més propis de l'etapa primària en un afany d'accelerar l'aprenentatge enciclopedista o de «continguts acadèmics» per part dels infants d'educació infantil:

«Sin duda es en la educación infantil en donde la vida afectiva de los niños se valora, respeta y educa con más mimo y cuidado (...) Ese tipo de educación debería prolongarse durante el primer ciclo de la educación primaria más que al contrario. En muchos casos se está produciendo una extensión de los objetivos y pautas habituales de la educación primaria (...) a la educación infantil. Esta tendencia a "escolarizar" la educación infantil no es bueno que se consolide. Es preciso recuperar el modo más vital de educar a los niños, en donde la expresión, la música, el juego, las narraciones y los cuentos sean el eje organizador de su actividad durante el tiempo que están en la escuela» (Marchesi, 2000: 171).

Davant aquestes noves propostes, l'únic cert és que sabem poc. Sabem poc de com aprenen els infants i sabem poc del què cal fer. Així, tots els països endeguen plans d'atenció a la infància, obren centres d'atenció infantil, allarguen l'escolarització bàsica cap «avall» i enguagen tot tipus de polítiques educatives a voltes absolutament

contràries (uns professionalitzen mentre altres democratitzen, uns descentralitzen mentre d'altres centralitzen, etc.). Així doncs, i malgrat l'enrenou que comporten algunes polítiques i/o propostes educatives, sabem poc i potser ens cal pensar si estem segurs d'allò que fem o si hem de tornar a rumiar fins i tot sobre aquelles assumpcions que considerem irrefutables.

Per això el to de la present tribuna, que té una voluntat bàsicament reflexiva, és optimista i alhora crític. Som conscients de tot el que s'ha avançat en educació en general i en educació infantil en particular i ho valorem positivament però alhora volem fer paleses les mancances, incongruències i injustícies que l'educació infantil en el seu conjunt (finançament, accés, pràctiques educatives, organització de centres, etc.) pateix a l'inici del segle XXI.

Des d'aquesta perspectiva, cal agrair a tots els autors i autores l'esforç dut a terme per posar sobre el paper el seu parer sobre els dubtes plantejats i fer-ho d'aquesta forma tan interessant. Fruit de la nostra voluntat eclèctica, s'ha demanat la col·laboració de professionals especialistes en diverses subàrees que puguin oferir visions complementàries i enriquidores.

En primer lloc, s'aborda el sentit de l'educació infantil en l'actualitat, des del *dilema eficiència-èquitat*, que és una constant a l'hora de dissenyar els sistemes de finançament i accés als diversos trams educatius. A les portes de la Llei sobre Qualitat, se'n parla molt, de qualitat, eficàcia, eficiència, però en entent aquests

termes —polisèmics, sens dubte— des del punt de vista gerencial i/o empresarial. Potser és el moment de plantejar què vol dir eficiència o qualitat des de la perspectiva pròpiament educativa (Angulo, 1997) o si és possible l'eficiència sense l'equitat (Murillo *et al.*, 1999), cercant el que es podria anomenar la «qualitat íntegra» (Seibold, 2000). També cal analitzar, al nostre entendre, els trets diferencials que suposa una proposta de qualitat per a l'etapa infantil (Red de atención a la infancia, s/f; Zabalza, 1996). Per a tots aquests interrogants, en aquest primer apartat més genèric es tracten punts com ara: situació actual i principals reptes a què s'enfronta l'educació infantil; reconsideració del sentit de l'etapa d'educació infantil (quins nens s'escolaritzen?, per què?, quin tipus de pràctiques són les imperants?, hi ha alternativa?); anàlisi sociopolítica de l'educació infantil per assegurar la igualtat d'oportunitats i l'equitat o l'educació infantil com a mitjà d'accés de les dones al món del treball. Els reputats professors de la Universitat de Wisconsin, Thomas Popkewitz i Marianne Bloch, dibuixen les línies per les quals transcorre l'educació infantil en els nostres dies, subratllant alguns dels perills amb què ens podem trobar.

En segon lloc, es pretén una anàlisi comparativa. Per això, i sota la proposta «Dilema assistencial-educatiu en el context europeu», el professor Peter Moss, expert en el tema i director de la *Thomas Coram Research Unit* (UK), analitza els models en educació infantil, amb les implicacions que cada model comporta, des de les més acadè-

miques (a voltes lligades excessivament amb una certa ansietat pel rendiment acadèmic i la «productivitat») fins a les més lúdiques. Malgrat que a la Conferència Mundial d'Educació per tots (1990) celebrada a Jomtien (Tailàndia) es va posar de manifest la importància de l'educació infantil, això no ha repercutit significativament, creiem, en l'extensió de l'educació infantil als països en vies de desenvolupament. No obstant això, la perspectiva comparativa ens ha de permetre aprendre de les experiències dels altres i contrastar els avantatges i els inconvenients de cada proposta, tot establint patrons d'adaptació de les polítiques i de les pràctiques i estratègies més reeixides. Potser és el moment de dir que el model constructivista pot no ser l'únic vàlid, però alhora és el moment també de ser cauts i no deixar-nos entabanar amb models d'estimulació primerenca aplicats arbitràriament amb la finalitat d'aconseguir un coneixement enciclopedista repetitiu no gens significatiu. Per això ens cal una anàlisi profunda a la qual pot contribuir aquest treball comparatiu que ens ha de portar a estudiar des del nou curriculum d'Anglaterra (<http://www.qca.org.uk>) fins a revisar la nostra pròpia proposta curricular. Per ajudar-nos podem recórrer als estudis de l'ATEE (<http://www.atee.org>) o d'Eurydice (<http://www.eurydice.org>), però, en tot cas, el professor Moss dur a terme un estudi que mostra les principals característiques dels diversos plantejaments amb gran domini.

La tercera proposta suposa anar-nos centrant geogràficament

en el nostre país i encetar el *Dilema assistencial-educatiu al nostre país*, estudiant, entre altres coses, qüestions com les que segueixen: 10 anys després de la LOGSE, per què encara l'Administració no garanteix prou nombre de places per a tots els infants que es vulguin escolaritzar en l'etapa infantil? Per què 0-3 és l'eterna promesa electoral? En canvi, per què a Espanya l'escolarització del segon cicle de l'educació infantil és quasi «obligatòria» (a la pràctica el 100 % dels infants a p-3 estan escolaritzats)? Per què se segueix una dinàmica tan escolar? On queda la flexibilitat curricular? I l'autonomia dels centres? I la llibertat de crear formes d'atenció alternatives? S'està disminuint la flexibilitat curricular en establir avaluacions estandarditzades per a tots els nens i nenes de 4 anys? L'etapa infantil és el moment d'establir les bases dels aprenentatges instrumentals. Hi ha algun límit per a aquesta afirmació? Són aquells que més ho necessiten (infants en situació de risc), els que abans es matriculen a educació infantil? Aquesta mena d'interrogants són tractats pel professor Zabalza, catedràtic de la Universitat de Santiago de Compostel·la, amb un discurs engrescador i profund.

Segons el nostre parer, per comprendre l'estat de l'educació infantil amb tota la seva extensió, hem de complementar les anàlisis sociològica i comparativa amb la perspectiva històrica, tot recuperant l'esperit d'alguns dels principals educadors i les seves propostes: Pestalozzi i el seu deixeble Fröbel amb el material didàctic, Montessori i la seva seqüència endreçada de lliçons i exer-

cicis sensorials, Decroly i la seva proposta globalitzada a partir dels centres d'interès, les germanes Agazzi i la seva aportació d'educació global (instrucció-sanitat-formació en valors), Freinet i les seves estratègies i tècniques per afavorir la comunicació en l'ensenyament, Malaguzzi i els tallers, Goldschmied i la seva contribució de caràcter heurístic, etc. La recuperació d'un veritable esperit de potenciació de les capacitats i els valors de cada infant en un marc tan canviant com l'actual farà que sorgixin experiències alternatives als esquemes rígids del sistema educatiu: cooperatives, moviments no governamentals amb seccions educatives, etc. És una possibilitat que avancem i que pot ser positiva per dinamitzar el món educatiu, que sembla ja saturat de cursos de formació, d'escrits sobre allò que s'ha de fer i, en definitiva, de propostes «acabades de descobrir» i models-recepta suposadament innovadors.

Finalment, des de la Universitat de Barcelona abordem els dos darrers dilemes. En primer lloc, el Grup d'Educació Infantil reflexiona sobre el paper de l'educador infantil: la seva formació, les demandes que se li fan, les condicions en què treballa, etc., tot embolcallat en el farcell del dilema *professionalitat-vocacionalitat*.

S'aborda el tema de la professionalitat dels educadors i educadores per considerar-lo un tema no definitivament resolt. És una qüestió àmpliament analitzada, especialment des que es reclama el grau de llicenciatura per als estudis de mestre. Els motius per fer-ho, tal com es va recollir a la Reunió Interuniver-

sitària Estatal de Degans/es i Directors/es de Facultats i Escoles Universitàries amb Estudis de Formació de Mestres (13 de novembre de 1998), semblen obvis: cap adequació tècnica dels nous plans d'estudis pot donar resposta satisfactòria a la realitat educativa actual ni a la formació requerida pels futurs titulats, donat el nombre de crèdits que constitueixen la càrrega lectiva pròpia d'una diplomatura. Cal reorientar la formació del professorat per les noves demandes educatives que formula la societat a l'escola i per la necessitat d'augmentar el prestigi i el reconeixement social de la funció educadora del mestre, allargant els estudis fins a fer-ne una llicenciatura. Això és ratificat a la IV Reunió (30 de novembre i 1 i 2 de desembre de 1999), a la qual s'acorden, entre d'altres accions, la recollida de signatures, el contacte amb els partits polítics i la creació d'una comissió nacional de seguiment del tema. I finalment també ha rebut el suport de la declaració dels degans de facultats de formació del professorat d'universitats catalanes davant l'informe Bricall (signada a 11 d'abril de 2000), que alerta sobre el perill d'etiquetar els estudis de Magisteri com aquells de caràcter professional, de 3 anys de durada.

Per donar consistència a aquesta posició, s'estudia l'actual pla d'estudis d'educació infantil i la proposta del futur pla. L'actual pla disposa d'un còmput de crèdits i d'una distribució dels mateixos que dona lloc a disfuncions i fragmentacions que poden quedar parcialment corregides amb el nou disseny. D'altres, però, continuaran en una situa-

ció deficitària, difícil de superar si no és amb el pas de diplomatura a llicenciatura.

A la vegada, caldria cercar dades (Forner, 1993; García, 2000) sobre el tipus de població que fa aquests estudis i fer una reflexió sobre el grau de feminització de la professió, el nivell socioeconòmic i cultural de les famílies (a partir dels sectors professionals i dels estudis dels pares), els llocs de procedència, la compatibilitat treball-estudis o les vies d'accés a l'ensenyament. Tot plegat ens ha de dur a reflexionar sobre el professorat d'educació infantil que volem i com podem aconseguir-lo.

Per tots els motius exposats creiem que aquesta tribuna ens pot acostar a una aproximació històrica, sociològica, comparativa i professionalitzadora de l'educació infantil, a la vegada que ens obre camins de prospecció de futur per preveure cap a on caminarà l'educació infantil en el futur. Es reclama, com s'ha vist, un professorat amb grau de llicenciat i que pugui donar resposta a les necessitats de diferents tipus d'infants en diversos tipus d'escoles; una major continuïtat entre infantil i primària (vegeu, per exemple, les conclusions de les Jornades 3-12: Darder, 2000); un augment de places 0-3 (però que no es contaminin del tarannà escolar d'etapes superiors, especialment si s'ubiquen a escoles de 3-12); que esdevingui una etapa amb caràcter educatiu però que conservi les seves peculiaritats evitant les estructures organitzatives i el funcionament burocràtic d'altres escoles, etc. Totes aquestes reclamacions ens han de dur a una reflexió serena i rigorosa sobre l'educació infantil.

Convidem, doncs, a la lectura d'aquesta tribuna tots aquells que pensen que l'etapa infantil és, educativament, potser la més important de la vida i que cerquen formes d'atendre i entendre els infants, per aconseguir, en definitiva, éssers humans millors que nosaltres.

Referències bibliogràfiques

- ANGULO, J. F.: «Calidad educativa, calidad docente y gestión», a Frigerio, G. (ed.): *De aquí y de allá. Textos sobre la institución educativa y su dirección*. Buenos Aires: Kapelusz, 1997, pàg. 91-111.
- DARDER, P. et al.: «Organització del centre», a *Guix*, núm. 262, 2000, pàg. 13-15.
- FORNER, A.: *Avaluació de les perspectives professionals i del pensament pedagògic dels futurs mestres: universitats catalanes, estudiants de formació del professorat (3r curs), 1990-1993*. Barcelona: Document policopiat, 1993.
- GARCÍA, P.: *Informe d'avaluació interna de l'ensenyament de Mestre. Educació Infantil*. Barcelona: Document policopiat, 2000.
- GARCÍA GARRIDO, J. L.: «Tendencias de los sistemas educativos de cara al siglo XXI», a FÓRUM DEUSTO (ed.): *Educación. Una incògnita en el cambio actual*. Bilbao: Universidad de Deusto, 1998, pàg. 105-132.
- GIMENO, J.: *La educación obligatoria: su sentido educativo y social*. Madrid: Morata, 2000.
- MARCHESI, A.: *Controversias en la educación española*. Madrid: Alianza, 2000.
- MURILLO, J. et al.: «Políticas de calidad y equidad en el sistema educativo español», a *Revista de Educación*, núm. 319, maig-juny 1999, pàg. 9-113.
- PAGÉS, J.: «¿Qué maestro necesitamos para hacer frente a los retos del futuro?», a Rodríguez, A.; Sanz, E.; Sotomayor, M. V. (ed.): *La formación de los maestros en los países de la Unión Europea*. Madrid: Narcea, 1998, pàg. 325-335.
- PLA, M.: *Introducción a la educación infantil*. Barcelona: Barcanova, 1994.
- SANTOS GUERRA, M. A.: *La escuela que aprende*. Madrid: Morata, 2000.
- SAVE THE CHILDREN: *Infancia y economía en la Unión Europea. Hacia políticas favorables para la infancia*. Madrid: Alianza Internacional Save the Children, 2000.
- SEIBOLD, J. R.: «La calidad integral en educación. Reflexiones sobre un nuevo concepto de calidad educativa que integre valores y equidad educativa», a *Revista Iberoamericana de Educación*, núm. 23, 2000, pàg. 215-231.
- XARXA D'ATENCIÓ A LA INFÀNCIA. COMISSIÓ EUROPEA: *Calidad en los servicios para la infancia. Un documento de estudio*. Brussel·les: Comissió de les Comunitats Europees (Direcció General de Col·locació, Relacions Industrials i Afers Socials), s/d.
- ZABALZA, M. A.: *Calidad en la educación infantil*. Madrid: Narcea, 1996.